

Z PRACY DORADCZEJ

KRZYSZTOF KORPYSZ, HENRYK ROSZKOWSKI
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
w Warszawie

ROLA DORADCÓW ODR W AKTUALNYM I PROJEKTOWANYM SYSTEMIE ROLNICZEJ INFORMACJI RYNKOWEJ

1. Wprowadzenie

Okres transformacji od gospodarki centralnie planowanej do gospodarki rynkowej w Polsce spowodował zburzenie stosunkowo klarownego systemu organizacji rynku rolnego. Nastąpiły wielorakie przemiany, jedne instytucje rynkowe upadły, powstały nowe; znacznie zwiększyła się liczba podmiotów funkcjonujących na rynku. Nowy system rynkowy jeszcze nie zdążył się w pełni ukształtować. W odniesieniu do niektórych branż można go nawet nazwać rynkiem zdeorganizowanym. Wśród przyczyn niskiego stopnia zorganizowania rynku rolnego należy wymienić następujące: rozdrobniona struktura gospodarstw indywidualnych oraz podmiotów handlowych i przetwórstwa rolno-spożywczego, a także zachodzenie procesów transformacyjnych, w tym rozpad poprzednich struktur państwowych i spółdzielczych. Dezorganizacja rynku oraz rozdrobnienie podmiotów rynkowych utrudniają budowę sprawnego i efektywnego systemu informacji rynkowych.

Działania wszystkich uczestników rynku prowadzone w odmiennych warunkach, większa otwartość i zmienność rynku spowodowały wzrost zapotrzebowania na dostęp do danych o parametrach rynkowych. Bowiem informacje rynkowe są podstawą podejmowania racjonalnych decyzji przez wszystkie podmioty rolno-żywnościowe w warunkach gospodarki rynkowej, poczynając od pojedynczego gospodarstwa rolnego, a na resorcie rolnictwa i gospodarki żywnościowej kończąc. Wywołało to potrzebę unowocześnienia istniejącego obecnie w Polsce

systemu i wdrożenia przejrzystego i jednolitego systemu rolniczej informacji rynkowej.

W krajach charakteryzujących się ciągłością rozwoju instytucji i infrastruktury rynku, gdzie stopień koncentracji i specjalizacji produkcji rolniczej osiągnął już wysoki poziom, istnieje rynek o wysokim stopniu zorganizowania. W państwach tych zapotrzebowanie na systemy informacji rolniczej wykreowane zostało znacznie wcześniej. W warunkach wspomnianych krajów prostsze było zbudowanie funkcjonalnego systemu rolniczej informacji rynkowej i systemy takie już działają, ułatwiając prowadzenie działalności gospodarczej w sektorze rolnym oraz usprawniając procesy zarządzania tą dziedziną gospodarki.

W dalszych rozważaniach zaprezentowano obecny system rolniczej informacji rynkowej w Polsce oraz aktualne zaangażowanie pracowników Ośrodków Doradztwa Rolniczego w działanie tego systemu. Przedstawiono także problematykę szkolenia sprawozdawców rynkowych oraz perspektywy rozwoju systemu informacji rynkowej.

2. Aktualna sytuacja systemu informacji rynkowej w rolnictwie

W Polsce zagadnienia rolniczej informacji rynkowej są przedmiotem działania wielu instytucji⁽¹⁾ takich jak Główny Urząd Statystyczny (GUS), Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej - Departament Informacji, Państwową Inspekcję Skupu i Przetwórstwa Artykułów Rolnych (PISIPAR), Centralny Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Ogrodnictwa (COBRO), Agencja Rynku Rolnego oraz Ośrodki Doradztwa Rolniczego.

W chwili obecnej w dziedzinie powszechnego systemu rolniczej informacji rynkowej najistotniejszą rolę odgrywa Departament Informacji Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej (do końca 1997 r. Biuro Informacji i Analiz). Jednostka ta jest bezpośrednim kontynuatorem Polsko-Amerykańskiego Programu Informacji Rynkowej i Standaryzacji (PAPIRiS), który rozpoczął funkcjonowanie w 1992 roku.

Jednym z podstawowych zadań tego projektu była pomoc w zaprojektowaniu i wdrożeniu ogólnokrajowego systemu informacji o rynku rolnym. W ramach działań kształceniowych przeprowadzono 12 sesji szkoleniowych, w kraju i w USA, w czasie których przygotowano 175 doradców ODR-ów, pracowników z MRiGŻ oraz innych instytucji współpracujących z Programem. Opracowana została koncepcja ogólnokrajowego systemu informowania o rynku rolnym. W 1993 roku, w Ministerstwie Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej utworzo-

(1) Zagadnienia te omawiano wielokrotnie w różnych publikacjach; np. por. K.Korpysz, T.Marx, H.Roszkowski: Przegląd stanu informacji rynkowej w Polsce. [w:] Analizy ekonomiczno-marketingowe i wykorzystanie informacji rynkowych w zarządzaniu. Materiały dydaktyczno-szkoleniowe. Warszawa 1996.

no stosowną komórkę, stworzono program komputerowy i rozpoczęto systematyczne zbieranie, obrabianie i publikowanie informacji o rynku rolnym.

Zbierane dane dotyczyły następujących parametrów:

- ceny płodów rolnych na targowiskach (po 2 reprezentatywne dla każdego województwa): pszenica, żyto, jęczmień, ziemniaki, prosięta, jaja, jabłka i cebula;
- ceny skupu trzody chlewnej i bydła prowadzonego bezpośrednio przez wybrane zakłady mięsne (około 70 zakładów mięsnych w kraju);
- ceny owoców i warzyw na wybranych rynkach hurtowych (Warszawa, Tarnów, Poznań, Wrocław, Kraków, Nowy Sącz, Radom);
- ceny kwiatów na wybranych rynkach hurtowych (Warszawa, Tarnów, Poznań);
- ceny i rozmiary transakcji na 5 giełdach towarowych (Poznań, Szczecin, Łódź, Olsztyn i Gdańsk).

Na podstawie przesyłanych informacji zespół PAPIRiS sporządzał zestawienia, a także opracowywane graficzne prezentacje trendów badanych cen, mapki ilustrujące rozkład cen średnich. W efekcie tych prac, co tydzień - w poniedziałki o godz. 12:00 - ukazywał się biuletyn informacyjny.

Od 1995 roku Departament Rynku Rolnego MRiGŻ został włączony w system Rolniczej Informacji Rynkowej. Zaowocowało to między innymi zwiększeniem częstotliwości ukazywania się biuletynu (dwa razy w tygodniu w poniedziałek i czwartek o godz. 12:00) oraz wzbogaceniem ich o komentarze rynkowe.

Polsko-Amerykański Program Informacji Rynkowej i Standaryzacji zakończył swoją działalność 30 czerwca 1996 roku. Zadania związane z funkcjonowaniem Krajowej Rolniczej Informacji Rynkowej powierzono Biuru Informacji i Analiz (BIA), powołanemu w Ministerstwie Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej. Obecnie zagadnienia te objął Departament Informacji Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej.

Działający aktualnie system informacji rynkowej jest kontynuacją prac zapoczątkowanych w 1993 roku i korzysta z poprzednich doświadczeń. W systemie tym ważną rolę odgrywają pracownicy Ośrodków Doradztwa Rolniczego z całej Polski. Stanowią oni zespół osób, który zajmuje się w terenie pozyskiwaniem, zbieraniem i wstępną obróbką informacji pierwotnych.

Na wybranych reprezentatywnych targowiskach terenowi sprawozdawcy z ODR zbierają rynkowe dane o cenach i ilościach sprzedawanych tam produktów. Dotyczy to podstawowych zbóż (pszenica, żyto, jęczmień), ziemniaków, jabłek i cebuli oraz bydła, trzody chlewnej i jaj. Każdego tygodnia, ze wszystkich 49 województw⁽²⁾, wybierane są targowiska (po dwa w każdym z województw), z których notowania trafiają do publikowanych biuletynów.

(2) Układ województw według aktualnego podziału administracyjnego Polski - stan na 31 XII 1998 r., przed wprowadzeniem reformy administracyjnej.

Pracownicy ODR pozyskują także informacje dotyczące rynku hurtowego, na tzw. giełdach ogrodnich (13 rynków hurtowych i targowisk, na których odbywa się handel hurtowy)⁽³⁾:

- ceny owoców i warzyw na wybranych rynkach hurtowych, (Warszawa, Tarnów, Poznań, Wrocław, Kraków, Nowy Sącz, Radom);
- ceny kwiatów na wybranych rynkach hurtowych (Warszawa, Tarnów, Poznań).

Informacje te są, po wstępnej obróbce, przekazywane drogą elektroniczną lub faksową do Warszawy, do Departamentu Informacji, gdzie poddawane są analizie, zestawiane i publikowane w następujących biuletynach:

- „Tygodniowy biuletyn informacyjny o targowiskowych cenach rolniczych” - ukazuje się raz w tygodniu w poniedziałek;
- „Biuletyn Informacyjny Rynek Owoców i Warzyw” - ukazuje się dwa razy w tygodniu w poniedziałek i czwartek;
- „Biuletyn Informacyjny Rynek Giełdowy i Hurtowy Produktów Rolnych” - ukazuje się dwa razy w tygodniu w poniedziałek i czwartek;
- „Rynek Zbóż, Roślin Oleistych i Komponentów Paszowych” - biuletyn o charakterze analitycznym, wydawany co dwa tygodnie w rozbiu na dwa elementy: „Krajowy Rynek Zbóż i Komponentów Paszowych” oraz „Światowy Rynek Zbóż, Roślin Oleistych i Komponentów Paszowych”. Biuletyn ten opracowywany jest wspólnie przez Departament Informacji MRiGŻ oraz Zespół Monitoringu Zagranicznych Rynków Rolnych FAM-MU/FAPA.

Biuletyny kolportowane są bezpłatnie w formie wydawnictw drukowanych, udostępniane za pośrednictwem faksów oraz publikowane w Internecie na serwerze Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej⁽⁴⁾. Biuletyny te wysyłane są także do wszystkich Ośrodków Doradztwa Rolniczego w kraju, w celu ułatwienia dostępu klientom do poszukiwanej informacji.

Wiele Ośrodków Doradztwa Rolniczego wykorzystuje dane zbierane dla systemu rolniczej informacji rynkowej, dane publikowane w biuletynach oraz inne zbierane w regionie informacje do tworzenia własnych lokalnych systemów informacji. Systemy o lokalnym czy regionalnym - zazwyczaj wojewódzkim⁽⁵⁾ zasięgu mogą lepiej uwzględniać specyfikę regionu. Dzięki zaangażowaniu terenowych współpracowników ODR, z rejonów doradczych oraz z niektórych

(3) G.Przybysz: Biuro Informacji i Analiz MRiGŻ. System Krajowej Rolniczej Informacji Rynkowej. [w:] „Zintegrowany System Rolniczej Informacji Rynkowej”. Warszawa 1997 (materiały szkoleniowe).

(4) Adres internetowy biuletynu: <http://www.minrol.gov.pl>, adres e-mail: biuletyn@minrol.gov.pl

(5) Układ województw według aktualnego podziału administracyjnego Polski - stan na 31 XII 1998 r., przed wprowadzeniem reformy administracyjnej.

gmin, lokalne systemy obejmują większą liczbę punktów pozyskiwania informacji, obok dużych targowiska także mniejsze, zakłady przetwórcze itp.

Dane pozyskiwane przez ODR są udostępniane na miejscu przez personel ODR oraz publikowane. Zazwyczaj miejscem publikacji są czasopisma Ośrodków Doradztwa Rolniczego, ukazujące się raz w miesiącu. Dodatkowo informacje cenowe są przekazywane redakcjom gazet lokalnych, które często prowadzą działy rolnicze i zamieszczają w nich niektóre dane. Dzięki wyraźnemu lokalnemu profilowi regionalne systemy informacji zawierają bardziej aktualne, bardziej potrzebne i przydatne dane gospodarstwom rolnym oraz małym i średnim przedsiębiorstwom sektora rolno-spożywczego położonym na ograniczonym terenie. Zazwyczaj bowiem jednostki te operują na niewielkim obszarze nie przekraczającym jednej lub kilku gmin.

W serwisie ogólnopolskim nie są zaś dostępne regionalne i szczegółowe dane, gdyż ich wykorzystanie byłoby niewielkie. Dla większości terenowych odbiorców bardziej dostosowane są lokalne systemy informacji. Lokalne, funkcjonujące w Ośrodkach Doradztwa Rolniczego systemy informacji rynkowej są utworzone na bazie różnych programów. Najczęściej wykorzystane jest oprogramowanie napisane przez pracowników Ośrodków.

Obecna sytuacja w dziedzinie ogólnopolskiego i lokalnych systemów informacji rynkowej nie zapewnia pełnej jednolitości metod zbierania informacji. Wynika to między innymi z faktu, iż nie wszyscy sprawozdawcy rynkowi zostali przeszkoleni w jednorodny sposób, brak jest sformalizowanych procedur i metod pozyskiwania danych. Problem pogłębia jeszcze fakt formalnego braku ujednoliconych standardów produktów rolnych lub ich nieprzestrzegania przez uczestników obrotu rynkowego na targowiskach i rynkach hurtowych. Skłania to do podejmowania wysiłków do poprawy istniejącego stanu.

3. Doradcy ODR a system rolniczej informacji rynkowej

Trwające w 1997 i 1998 roku prace nad utworzeniem nowego systemu Krajowej Rolniczej Informacji Rynkowej uwzględniają znaczącą rolę ODR w jego funkcjonowaniu. Powstający system budowany jest przy następujących założeniach⁽⁶⁾:

- Informacje o sytuacji na krajowym rynku rolno-żywnościowym będą zbierane ze wszystkich kanałów rynkowych, ale bez dublowania działalności.
- Pozyskiwanie informacji będzie miało charakter profesjonalny.
- System zapewni przetwarzanie informacji, opracowywanie analiz, ekspertyz, prognoz dla resortu rolnictwa oraz różnych innych instytucji.
- Monitoring krajowego rynku będzie dostosowany do rozwiązań obowiązujących w krajach Unii Europejskiej.

(6) H.Kulik Wojtyś: Biuro Informacji i Analiz MRiGŻ. Koncepcja Zintegrowanego Systemu Rolniczej Informacji Rynkowej. [w:] Zintegrowany System Rolniczej Informacji Rynkowej. Materiały szkoleniowe. Warszawa 1997.

- System będzie miał charakter publiczny i zapewni równy dostęp wszystkich odbiorców do danych.
- Nowy system wykorzysta doświadczenia i przejmie dorobek Krajowej Informacji Rynkowej i Zespołu Monitoringu Zagranicznych Rynków Rolnych.
- Nowy system uwzględni udział instytucji, które dotychczas zajmowały się badaniami rynkowymi.
- Zakłada się zasadę dobrowolnej współpracy wszystkich podmiotów gospodarczych.

Podstawę systemu stanowić będzie jednostka centralna - Centrum, które będzie realizowało funkcje bazy danych. Przetwarzanie danych przez jednostkę centralną odbywać się będzie na poziomie regionalnym i ogólnokrajowym.

Gromadzenie danych pierwotnych następować będzie na zasadzie bezpośredniego przepływu informacji od sprawozdawcy rynkowego (którym najczęściej jest i będzie pracownik ODR) do jednostki centralnej.

Odbiorcami informacji będą dwie grupy podmiotów. Po pierwsze uczestnicy systemu przekazujący zbierane przez siebie dane do centralnej bazy, którzy tą samą drogą otrzymywać będą informacje zwrotne. Po drugie: pozostali uczestnicy rynku, to jest zarówno instytucje centralne - Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej i inne resorty, instytuty naukowe i uczelnie, instytucje, które dotychczas realizowały badania rynkowe oraz inni odbiorcy.

Warunkiem prawidłowego funkcjonowania systemu jest wypracowanie i stosowanie przez wszystkich uczestników jednolitej metodologii badań, standardów towarowych i procedur pozyskiwania danych. Najistotniejszym ogniwem w całym systemie jest zawsze człowiek bezpośrednio pozyskujący dane na określonym rynku. To właśnie od rzetelności, kompetencji i kwalifikacji osób zaangażowanych w funkcjonowanie systemu zależy wiarygodność i porównywalność pozyskiwanych danych pierwotnych. Zdobywanie prawdziwych informacji rynkowych jest zadaniem trudnym, wymagającym odpowiedniego przygotowania od strony zawodowej (procedury, metody, standardy produktów) jak i sztuki zdobywania zaufania uczestników rynku (trening interpersonalny).

Jednym z najważniejszych wymogów sprzyjających poprawnemu funkcjonowaniu nowego systemu Krajowej Rolniczej Informacji Rynkowej jest przeszkolenie zespołu sprawozdawców rynkowych oraz zapoznanie ich z aktualnymi i planowanymi standardami produktów rynkowych, procedurami i metodologią zbierania informacji, metodami i zasadami pozyskiwania, przesyłania, obróbki oraz udostępniania danych. Mając to na uwadze wybrani pracownicy Ośrodków Doradztwa Rolniczego wytypowani zostali do udziału w cyklu seminariów kształceniowych⁽⁷⁾. Uczestnicy odbywali zajęcia w grupach tematycznych (rynek

(7) Cykl szkoleń jest organizowany przez firmę AGRO-CONSULT z Warszawy, przy współpracy Biura Informacji i Analiz MRiGŻ, w ramach projektu FAPA finansowanego z funduszu Phare.

targowiskowy, hurtowy, giełdowy), stosownie do roli jaką aktualnie pełnią w systemie zbierania informacji. Tematyka wielodniowych zajęć obejmowała między innymi następujące zagadnienia:

- Informacja, jej rodzaje i przydatność dla potrzeb gospodarki żywnościowej.
- Potrzeby w zakresie informacji rynkowej.
- Koncepcja Zintegrowanego Systemu Rolniczej Informacji Rynkowej.
- System Krajowej Rolniczej Informacji Rynkowej.
- Procedury zbierania informacji.
- System jakości ISO 9000.
- Metody komunikacji międzyludzkiej.
- Szkolenie komputerowe - wykorzystanie sieci Internet.
- Badane kategorie rynkowe.
- Rynek targowiskowy w Polsce.
- Rynek targowiskowy zbóż.
- Targowiska - Rynek zbóż.
- Rynek targowiskowy owoców i warzyw na przykładzie targowiska miejskiego w Sandomierzu.
- Targowiskowy rynek mięsa - parametry jakościowe.
- Targowiska - Rynek zbóż, owoców i warzyw.
- Zootechniczne aspekty standaryzacji trzody - rynek targowiskowy.
- Zootechniczne aspekty standaryzacji bydła - rynek targowiskowy.
- Rynek targowiskowy produktów zwierzęcych.
- Omówienie procedur związanych z pozyskiwaniem informacji na rynkach targowiskowym i hurtowym.
- Charakterystyka niektórych komponentów paszowych.
- Ogólna charakterystyka hurtowego rynku owoców i warzyw.
- Standardy jakości na rynku owoców i warzyw.
- Standardy jabłek.
- Standardy warzyw i owoców.
- Jakość jaj.
- Rynek zbóż w Polsce.
- Rynek zbóż. Standardy - parametry jakościowe.
- Rynek giełdowy zbóż i nasion roślin oleistych.
- Rynek giełdowy mięsa i tłuszczów.
- Rynek giełdowy - zboża.
- Giełdowy rynek mięsa.
- Asortyment towarów i standardy na rynku giełdowym mięsa.
- Procedury zbierania informacji na giełdach towarowych.
- Analizowanie informacji.
- Pisanie komentarzy rynkowych.

Końcowym etapem szkolenia były zajęcia praktyczne na poszczególnych rodzajach rynków.

Szkolenia, przeprowadzone w grudniu 1997 roku, stały się także okazją do poznania bieżącej sytuacji w dziedzinie informacji rynkowej oraz roli ODR w tym względzie. Na anonimową ankietę udzielono 42 odpowiedzi. Większość uczestników (60%) stanowili pracownicy ODR, z giełd oraz rynków hurtowych wywodziło się po 14% ankietowanych, zaś pozostałe osoby pracowały w innych instytucjach i firmach.

We współpracy z dotychczasowym systemem Krajowej Rolniczej Informacji Rynkowej zaangażowanych jest 93% uczestników szkolenia - wszyscy pracownicy ODR i giełd, zaś tylko 70% osób pracujących na rynkach hurtowych. Jedynie 2 uczestników szkoleń z ODR uważało, że instytucja, w której są zatrudnieni nie powinna być włączona do systemu Zintegrowany System Rolniczej Informacji Rynkowej, pozostali uczestnicy szkolenia (95%) byli przekonani, że ich macierzysta instytucja powinna czynnie uczestniczyć w tym systemie. Argumenty te potwierdzają celowość zaangażowania wybranych instytucji oraz trafność doboru uczestników szkolenia. Wszyscy ankietowani uważali za konieczne kontynuowanie szkolenia, żaden z uczestników nie wyraził braku zainteresowania udziałem w kolejnych etapach szkolenia.

4. Zakończenie

Kończąc stwierdzić należy, że publiczny system rolniczej informacji rynkowej tworzony jest w celu ułatwienia wszystkim uczestnikom rynku, dostępu do bieżącej informacji, niezbędnej do podejmowania optymalnych decyzji gospodarczych. Aby informacja rynkowa dostarczana przez ten system mogła właściwie wypełniać swoje funkcje, powinna być dokładna, bezstronna i powszechnie dostępna. Przekształcenia jakim podlega polski sektor żywnościowy, przemiany zasad gospodarowania, spowodowały powstanie systemu informacji rynkowej oraz obecnie trwające, bardzo znaczące jego przekształcenia. Na bazie dotychczasowych doświadczeń i z wykorzystaniem obecnego dorobku tworzony jest Zintegrowany System Krajowej Rolniczej Informacji Rynkowej.

Zarówno dziś jak i w przyszłości rola pracowników ODR w tym systemie będzie bardzo ważna. Człowiek bezpośrednio pozyskujący dane na określonym rynku pozostanie bowiem najistotniejszym i niezastąpionym ogniwem w całym systemie. Rzeczywista wartość informacji dostępnych w systemie w przeważającej mierze zależy od rzetelności i kwalifikacji sprawozdawców. Należy wyrazić przekonanie, że personel Ośrodków Doradztwa rolniczego będzie silnym ogniwem tworzonego systemu Krajowej Rolniczej Informacji Rynkowej.